

*Василенко Л.**

**ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.
АНАЛІЗ АКТУАЛЬНОСТІ ДОПОВНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ
ДОГОВОРІВ З ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
ЕКОЛОГІЧНИМИ ПОЛОЖЕННЯМИ**

В національному праві, на міжнародній арені та в різного рівня судових інстанціях все частіше звертається увага та вживається термін так званих екологічних прав людини. Про право на безпечне довкілля ведуть дискусії представники держав, громадянського суспільства та бізнесу.

На сьогоднішній день між захистом прав людини та захистом довкілля встановився безперечний сталий зв'язок. Загальновизнаним є той факт, що більшість порушень у сфері прав людини випливають з діяльності, яка має негативний вплив на навколишнє середовище. Все, що несе загрозу довкіллю має такі самі, якщо не більші, ризики для життя, здоров'я та діяльності індивідів. Забезпечуючи механізми захисту та підтримки адекватної якості довкілля, гарантується забезпечення як фундаментальних прав людини так і економічних інтересів суспільства та захист культурної спадщини людства. Екологічна безпека стала по суті передумовою існування та розвитку людини.

Проте, історія формування міжнародної системи захисту прав людини свідчить про те, що екологічні права людини вважалися абсурдною концепцією майбутнього, яка не заслуговувала жодної уваги поруч з фундаментальними цивільними, політичними та навіть економічними правами. У 60-х роках двадцятого століття, коли приймався Міжнародний Білль з прав людини природні ресурси вбачалися нескінченними, а права на них сприймалися як належне. Будь-яке обговорення обов'язків щодо забезпечення екологічних прав теперішніх та майбутніх поколінь розглядалося як політична демагогія, відволікаюча від першочергового завдання захисту права на життя та забезпечення миру і безпеки людства.

Незважаючи на скепсис експертів в царині прав людини, активно розвивалися норми, направлені на безпосередній захист флори, фауни, повітряного, водного та атмосферного просторів. Однак, аналіз норм екологічного права свідчить, що вони формулювалися внаслідок усвідомлення впливу діяльності людини на навколишнє середовище. За винятком Акту про міри захисту довкілля, компенсації та відповідальності, прийнятого в США 11 грудня 1980 року (Comprehensive Environmental Response Compensation and Liability Act (CERCLA) or Superfund Act), на сьогодні жоден нормативно правовий акт національного чи міжнародного характеру не стосується виключно захисту довкілля. Всі механізми у сфері екологічного права більшою чи меншою мірою мають антропогенний характер. Так, - норми екологічного права покликані захищати природу від негативних

* аспірантка кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Мицик В.В.

наслідків розвитку цивілізації. Але в той же час вони захищають людину, її життя, здоров'я, власність, економічні та інші інтереси від наслідків проживання в умовах несприятливих та шкідливих для її існування. Прийняття норм, спрямованих на захист довкілля виключно заради захисту самого довкілля без прив'язки до впливу на людину та суспільство фактично неможливе. Природно, що людина, як творець норм, вирішує що і як вони регулюють, виходячи виключно з власних цілей та потреб.

Перший крок в процесі визнання та закріплення явного взаємовпливу та зв'язку між правами людини та екологічним правом був зроблений при розробці принципу 1 Стокгольмської декларації 1972 року щодо навколишнього середовища, де відмічається право на адекватні умови життя в навколишньому середовищі тієї якості, яке забезпечує гідність та добробут людини. Декларацією Ріо-де-Жанейро 1992 року щодо навколишнього середовища та розвитку були затверджені принципи існування людини в умовах безпечного довкілля та сталого розвитку. Доктрина міжнародного екологічного права визначає проблеми як зміну клімату та забезпечення біологічного розмаїття як такі, що становлять інтерес всього людства. Конвенції та інші інструменти «твердого» екологічного права регулюють питання відповідальності та компенсації за збитки нанесені життю, здоров'ю та власності людей. Свідченням того, що незадовільний стан довкілля може мати вплив і на такі права як право на приватне та сімейне життя, свободу пересування та умови праці є постійно зростаюча кількість позовів до регіональних судів захисту прав людини (Європейський суд з прав людини: *Hatton v UK*, *Lopez Ostra v Spain*; Міжамериканський Суд з прав людини: *La Oroya Community v Peru*).

Проте, незважаючи на безспірність зв'язку між екологічним правом та правами людини та антропогенний характер норм екологічного права, чіткого визначення права на безпечне довкілля чи будь-яких інших формулювань екологічних прав людини досі немає. Спроби розробки таких прав були зроблені Фатмою Ксентіні у її доповіді Підкомісії Комісії Економічної та соціальної ради ООН по запобіганню дискримінації та захисту меншин у 1994 році. Запропонований проект Декларації принципів прав людини та довкілля прийнятим не був.

Вважається, що існування окремої системи екологічних прав людини є недоцільним. Кількість та широкий спектр дії норм екологічного права фактично не залишають неврегульованих аспектів відповідних суспільних відносин. Зфокусованість екологічних норм на потребах та інтересах людини, по суті, забезпечує захист прав у цій сфері. Переведення існуючих екологічних норм у термінологічні рамки прав людини не призведе до суттєвих змін, але ризикує мати наслідком втрату певних важливих положень.

Тим не менше, відсутність нормативного закріплення екологічних прав людини означає фактичну відсутність засобів ефективного захисту. Адже лише нормативно закріплене правило дає підстави гарантії права та можливості оскарження його порушення в суді чи органах влади.

Практика Європейського суду з прав людини свідчить про те, що досить важко доказувати та вирішувати екологічні позови, керуючись лише тлумаченням закріплених Європейською конвенцією громадянських, політичних та економічних прав згідно з принципами презюмованих прав та обмежень. Відсутність окремих положень щодо захисту права на безпечне довкілля в Європейській Конвенції з прав людини також означає, що переважно Суд розглядає справи, ґрунтуючись на теорії межі розсуду (*margin of appreciation*), зазначаючи, що органи державної влади мають переважуючу компетенцію у вирішенні екологічних справ. А з досвіду Хаттон проти Сполученого Королівства випливає, що держава, навряд чи, задовольнить позов проти себе самої.

Більше того, ані норми захисту прав та свобод людини, ані положення договорів в галузі міжнародного екологічного права безпосередньо не направлені на захист екологічних прав осіб. Існуючі правові механізми не здатні задовольнити та не відповідають особливостям та специфічним критеріям екологічних прав та позовів, що виникають у зв'язку з ними.

З огляду на вищевикладене формування та прийняття загальнообов'язкової системи екологічних прав людини як прав *sui generis* є невідворотним етапом на шляху цивілізаційного розвитку. Закріплення екологічних прав, втім як і будь-яких інших, залежить від висловлення суспільних потреб та досягнення політичних консенсусів щодо їх задоволення на міждержавному рівні. Чим швидше буде визначений статус норм екологічних прав людини, тим швидше буде завершено більш складний та тривалий процес імплементації цих норм та забезпечення режиму їхньої реалізації та захисту.